

Vodič

za izveštavanje o ranjivim grupama,
sa posebnim osvrtom
na osobe sa invaliditetom

Beograd, 2014.

Vodič za izveštavanje o ranjivim grupama,
sa posebnim osvrtom na osobe sa invaliditetom

Izdavač:

Nezavisno udruženje novinara Srbije
Resavska 28/II
11 000 Beograd

Autor:

Jelka Jovanović

Za izdavača:

Vukašin Obradović

Korektor:

Milica Milić

Dizajn:

Časlav Bjelica

Tiraž: 500

Ova publikacija izdata je uz podršku Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja Republike Srbije i Kancelarije za ljudska i manjinska prava Republike Srbije.

Sadržaj

Uvod	5
Ranjive grupe	6
Modeli izveštavanja	11
Najčešće greške	13
Neophodni zakoni i propisi	16
Zakon o javnom informisanju i medijima	18
Kodeks novinara Srbije	26
Pristup informacijama	29
Zakon o zaštiti podataka	30
Zaštita od diskriminacije	31
Zaštita osoba sa invaliditetom.	33
Zakon o socijalnoj zaštiti	35
Lična karta Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja	37
Lična karta Kancelarije za ljudska i manjinska prava	39
Prilog 1: Zaključci praćenja izveštavanja o socijalno ugroženim građanima.	40
Prilog 2: Preporuke za izveštavanje o ranjivim grupama	43
Rečnik i pojmovnik	45

Uvod

Ovaj Vodič je namenjen svim novinarima i urednicima koji izveštavaju o ranjivim kategorijama stanovništva, posebno osobama sa invaliditetom. Vodič je namenjen i onima koji nameravaju da u okviru svoje novinarske profesije i uređivačke politike posebnu pažnju posvete našim mnogobrojnim sugrađanima/kama koji su zbog neke lične ili kolektivne osobenosti označeni kao manjinska i samim tim osetljiva grupa. Napokon, Vodič je i svojevrsno uputstvo za praćenje medija, iz njega pripadnici manjinskih i ranjivih grupa i njihove organizacije mogu naučiti kako da prepoznaju neetičko izveštavanje i kako da reaguju i zaštite se. Takođe, Vodič je uputstvo i donosiocima političkih odluka o tome šta valja menjati u njihovom ponašanju, ali i u zakonodavstvu da bi se položaj ranjivih kategorija učinio što boljim i približio položaju većine.

Mediji su neizbežni hroničari vremena i pojava, pravo ogledalo svakog društva, kroz njih se prelamaju sve vrednosti šire i uže zajednice. Kao stalni svedoci donošenja političkih odluka, mediji su i kanal za njihovo dobro uobličavanje i još bolje sprovođenje.

Vodič je deo stalnih zalaganja Nezavisnog udruženja novinara Srbije (NUNS) da izveštavanje bude u skladu sa savremenim profesionalnim i etičkim standardima utemeljenim u Kodeksu novinara Srbije, domaćem zakonodavstvu i međunarodnim konvencijama.

Ovaj priručnik, koji se naslanja i nastavlja na ranija iskustva i publikacije, je sastavni deo dva aktuelna projekta *Školovanje, zapošljavanje i stanovanje osoba sa invaliditetom u medijskom ogledalu* i *Brzo, besplatno i pravično za sve* kojima NUNS, Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja Republike Srbije i Kancelarija za ljudska i manjinska pitanja Republike Srbije nastoje da skrenu pažnju javnosti na značaj profesionalnog izveštavanja o ranjivim kategorijama stanovništva, posebno o osobama sa invaliditetom i manjinskim grupama.

Ranjive grupe

Sintagma „ranjive grupe“ krije veliku i heterogenu grupu građana sačinjenu od niza podgrupa. Više je kriterijuma kojima se određuje pripadnost nekoj od kategorija građana uz koje ide pridev „ranjiva“ ili „osetljiva“, ali ograničimo se na tri:

- osnov i stepen socijalne ugroženosti;
- stepen uključenosti/isključenosti u/iz društvo i
- izloženost diskriminaciji.

Osnov i stepen socijalne ugroženosti meri se visinom mesečnih primanja po domaćinstvu i članovima domaćinstva i mogućnošću da se prihodom obezbedi egzistencija. Prema popisu iz 2011. Srbija ima oko 800.000 osoba sa invaliditetom (OSI), starijih od 65 godina je 1,2 miliona, više od 5.000 dece je lišeno roditeljskog staranja, 400.000 dece ima dečiji dodatak, 140.000 mlađih od 13 godina su siromašni.

Zbog smanjene mogućnosti da se staraju o sebi OSI, stariji i deca automatski spadaju u ranjive grupe.

Među osetljive kategorije stanovništva spada i oko 700.000 stanovnika koji imaju materijalnu podršku, odnosno redovnu ili jednokratnu novčanu naknadu koja se kolokvijalno zove socijalna pomoć.

Praktično svaki od oko 800.000 zvanično nezaposlenih je tzv. socijalni slučaj. Društveni nonsens je da su žene, iako većinski deo stanovništva, takođe ranjiva grupa. Ranjive grupe su i sve manjinske grupe, bez obzira na osnov tog statusa, pripadnici manjinskih etničkih i verskih zajednica, pripadnici LGBT zajednice, oboleli od retkih bolesti...

U posebno teškom položaju su višestruko ugroženi - nezaposlene osobe sa invaliditetom, stariji od 65 godina na selu, posebno žene i osobe sa invaliditetom, nezaposleni Romi...

POSEBNO OSETLJIVE KATEGORIJE

**DECA
OSOBE SA INVALIDITETOM
STARIJI
SIROMAŠNI
MANJINE
ŽENE**

Stepen uključenosti/isključenosti u/iz društvo i izloženost diskriminaciji, zapravo su dva lica istog procesa, a odgovornost za njih je istovremeno na široj društvenoj zajednici, bližem okruženju i svakom pojedincu. Uključenost/isključenost se manifestuje kroz (ne)dostupnost dobrima i uslugama i (ne)ostvarivanje garantovanih prava.

PRAVA

**PRAVO NA DOSTOJAN ŽIVOT I JEDNAKE ŠANSE
PRAVO NA ŠKOLOVANJE
PRAVO NA RAD
PRAVO NA INFORMACIJE
PRAVO NA POVERLJIVOST PODATAKA
PRAVO NA PRIVATNOST**

Država na svim nivoima (Republika, Pokrajina, jedinica lokalne samouprave) i sa svim svojim institucijama sistema, ustanovama i posebnim oblicima organizovanja obavezna je da svakom građaninu/ki pruži podršku da u skladu sa svojim mogućnostima i psihofizičkim sposobnostima funkcioniše samostalno.

Šira zajednica podrazumeva i organizacije civilnog sektora, bilo da je reč o pokretima za zaštitu ljudskih i manjinskih prava ili specifičnim

organizacijama koje okupljaju posebne grupe i druge ljude koji im pomažu.

Za uključivanje/isključivanje u/iz društva svakog pojedinca/ke velike obaveze ima blisko okruženje, počev od porodice i susedstva, preko vrtića, škole, preduzeća.

Napokon, na položaj svakog građanina/ke utiče i stav svakog drugog građanina/ke, pojedinaca/ki koje čine užu i širu društvenu zajednicu.

Posebna odgovornost za promociju jednakih mogućnosti leži na medijima kao posrednicima među različitim društvenim grupama i ljudima, ali i posrednicima između različitih aktera društva, uključujući donosiocje političkih odluka (vlast) i građane. Medijima nesumnjivo pripada uloga promotera društvenih vrednosti.

Međutim, iako svaka od ranjivih grupa, kategorija čini značajan procenat stanovništva ili je, mereno drugačijim aršinima, potrebno posebno zalaganje države i društva za njihov ravnopravan položaj i jednake mogućnosti, njima mediji generalno ne posvećuju dovoljno pažnje. U žiži javnosti su kada se obeležavaju prigodni dani ili u incidentnim situacijama kakva su ubistva i smrt od gladi, zlostavljanje, prinudna iseljenja, kolektivne infekcije i slično.

ŠTA JE DISKRIMINACIJA?

Diskriminacija je nejednako postupanje prema jednakima i jednako postupanje prema nejednakima.

Sami izrazi „diskriminacija“ i „diskriminatorско postupanje“ označavaju svako neopravdano pravljenje razlike ili nejednako postupanje, odnosno propuštanje (isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva), u odnosu na lica ili grupe, kao i na članove njihovih porodica ili njima bliska lica, na otvoren ili prikriven način, a koji se zasniva na rasi, boji kože, precima, državljanstvu. (Izvor: *Praktikum za zaštitu od diskriminacije*, prof. dr Nevena Petrušić, Kosana Beker, Partneri za demokratske promene Srbije, Centar za alternativno rešavanje sukoba, Beograd, 2012).

Izveštavanje je opterećeno predrasudama, stereotipima i diskriminatorским stavovima. Iako se povremeno može uočiti namera favorizovanja jedne društvene grupe na račun druge, što može biti uređivačka politika ili stav autora, neadekvatno izveštavanje je najčešće posledica nedovoljnog znanja, iskustva i vremena potrebnog da se tema obradi ili nedostatka novca da se obezbedi adekvatno istraživanje. Novinari, urednici i vlasnici medija, međutim, moraju biti svesni činjenice da je učinak nenamerne greške često podjednako težak pa i teži od same namere posebno ako je tekst/prilog plasiran putem nacionalnih medija sa velikom publikom. Otuda je i potrebna posebna novinarska PAŽNJA kada se izveštava o ranjivim grupama, jer se bez nje lako stiže na put koji vodi u otvorenu ili prikrivenu diskriminaciju.

Ranjive grupe, među kojima su i siromašni, socijalno ugroženi građani bez obzira na starost, pol, naciju i veroispovest, vrlo često nisu svesne „drugačijeg“ tretmana, kao što toga nisu svesni ni oni koji ih gledaju drugim očima. Svima je, naime „logično“ da su Romi zapušteni i skloni krađi, da su Jevreji tvrđice, da su stariji izlapeli namćori, da su siromašni zavirljivi, da su slepi „slepici“ koji ništa ne vide i ne vrede... Na kolektivne zablude i predrasude nisu imuni ni novinari, iako bi kao poslenici jedne izuzetno društveno odgovorne profesije morali to uvek da imaju na umu. Sijaset je primera za to: prošlogodišnja afera *Kamendin* sa rasističkim protestima u beogradskom naselju Zemun Polje to veoma dobro ilustruje – protesti su započeli posle objavljivanja napisa da su Romi iz kontejner naselja odgovorni za širenje šuge i vaški u lokalnoj osnovnoj školi. Namera novinara sigurno nije bila rasistička, ali naslovi tipa *Problem su Romi, šuga i krađe* siguran su put do buđenja rasizma. Nekoliko manje drastičnih primera uočeno je i tokom jednomesečnog monitoringa izveštavanja dnevnih novina, političkih nedeljnika, nacionalnih agencija i najuticajnijeg portala koje je NUNS sproveo prošle godine u okviru projekta *Socijalno ugroženi – nevidljivi u društvu*. Takođe i kroz projekat *Zrelo doba u medijima* uočena je svojevrсна medijska netrpeljivost prema starijima, sklonost da se čitava jedna populacija svodi na nekoliko opštih karakteristika koje se u blažem obliku sublimiraju kao nemoguć, a u oštrijem vidu kao teret društva i porodice.

U slučaju nekih drugih grupa poput LGBT zajednice, manjih verskih zajednica i nacionalnih zajednica za koje postoji uverenje da su „problematične“, lako se uočava i već pomenuta namera vređanja, pa i segregacije. To je posebno uočljivo u medijima čija se uređivačka politika zasniva na odbrani tradicije ili pak u medijima bliskim verskim zajednicama i konzervativnim političkim strankama, pri čemu se pod tradicijom podrazumevaju običaji, vrednosti i dostignuća većinskog naroda i većinske konfesije. Kao svojevrsna protivteža njima često nastupaju mediji manjinskih nacionalnih zajednica, ali to su ekstremni slučajevi kojima se ovog puta nećemo baviti.

Modeli izveštavanja

U fokusu ovog Vodiča su modeli izveštavanja o jednoj od najvećih ranjivih grupa, osobama sa invaliditetom, najčešće greške i načini kako ih izbeći. Kroz seriju tekstova i priloga objavljenih u Novom magazinu kao medijskom partneru i tri radionice održane u okviru projekta *Školovanje, zapošljavanje i stanovanje osoba sa invaliditetom u medijskom ogledalu* u Subotici, Nišu i Smederevu, uočeni su preovlađujući modeli izveštavanja, slični kao i kod drugih ranjivih grupa, o čemu svedoče nalazi projekta *Brzo, besplatno i pravično za sve*. Dakle, prilozi su:

1. Prigodni, gotovo svečarski povodom određenih datuma kao što su Međunarodni dan OSI, Dan slepih i slabovidih itd.;
2. Aferaški, bilo povodom neke lične tragedije (ubistvo, zlostavljanje, izostanak naknade), bilo povodom incidenata u institucijama ili čitavom sistemu (na primer, trenutna tema o kontroli invalidskih penzija);
3. Projektni, koji mogu biti deo projekta civilnog društva ili samog medija u saradnji sa NVO ili državnim institucijama ili kao deo tzv. društvene odgovornosti koji kompanije plasiraju medijima;
4. Ciljni, kao deo uređivačke politike koja zagovara princip jednakih mogućnosti, dobar primer je uskraćivanje naknada za personalne asistente u Beogradu.

Svaki od ovih modela ima podvrstu, zavisno od konkretnog povoda, svaki od njih ima dobre i loše strane, ali i bez posebnog monitoringa nameću se dva osnovna zaključka: 1) iako čine deset odsto stanovništva OSI su u medijima znatno manje prostorno i vremenski zastupljeni od većinske populacije i 2) prva dva modela su preovlađujuća i u nacionalnim i u lokalnim medijima, podjednako štampanim i elektronskim, uključujući portale.

Takođe, preovlađuje negativističko izveštavanje, dok se primeri dobre prakse pominju povremeno. Tipičan primer za svojevrsnu diskriminaciju bilo je izveštavanje posle poslednjih Olimpijskih igara – mediji su bili prepuni priča o olimpijcima i njihovim uspesima, a paraolimpijci, koji su osvojili više važnih odličja, bili su uzgredna pojava. Na ovom primeru može se proceniti i značaj koji najviši predstavnici vlasti imaju prema građanima, i dok su se telegrami i prijemi za olimpijce podrazumevali, kao i njihova javna promocija, paraolimpijcima je priređen skroman doček „u uskom krugu“. I sa uočljivo nesrazmernim medijskim pokrivanjem.

Veoma je važno zapažanje učesnika radionica, posebno predstavnika organizacija osoba sa invaliditetom, da su lokalni mediji otvoreniji za OSI, teme i probleme vezane za njih, nego što je to slučaj sa nacionalnim medijima. Zbog veće i lakše dostupnosti izvora, u lokalnim medijima je i srazmerno manje medijske zloupotrebe statusa OSI zarad lične ili kolektivne promocije i dobiti, što se neretko dešava, posebno kada je reč o tzv. žutoj štampi.

Značajan doprinos većoj vidljivosti OSI, posebno kada je reč o ostvarivanju osnovnih ljudskih prava i posebnih prava daju portali organizacija OSI, lokalnih samouprava i internet izdanja medija, bilo da su zaseban medij ili „pratnja“ štampi ili RTV kućama. Ovo je veoma važno, pošto je internet dostupan i ljudima koji imaju različita fizička oštećenja i često su zbog otežanog kretanja i mnoštva spoljašnjih prepreka prinuđeni da budu zatvoreni među četiri zida. Posebne internet prezentacije su važne i kao kanal kojim će se OSI i njihove porodice ili staraoci lakše informisati o pravima i načinu njihovog ostvarivanja, izmenama u zakonodavstvu, budžetskim novinama...

Namenski mediji i prezentacije imaju još jednu važnu ulogu – negovanje i promociju senzitivnog jezika i nediskriminatornog rečnika.

Najčešće greške

Već smo rekli da su uzroci neadekvatnog izveštavanja različiti: 1) nedovoljno znanje o temi koja se obrađuje, što podrazumeva (ne)poznavanje propisa i zakona; 2) nepoznavanje profesionalnih standarda i Kodeksa; 3) preovlađujuće predrasude i stereotipi; 4) lične negativne emocije prema određenim grupama i pojedincima; 5) uređivačka koncepcija; 6) neuvažavanje publike kroz negovanje i povlađivanje aferaškog novinarstva.

Redosled uzroka nije aksiom, njihov uticaj zavisi od samih novinara i urednika, sastava redakcije, vlasnika i medijske kuće u celini. Osim elementarne obučenosti za rad, bitne su i dodatne veštine zaposlenih, ali i tehničko-tehnološka opremljenost medija.

Zbog izuzetno teškog materijalnog položaja većine medija moguće je i da profesionalni rad dobrog dela redakcije postane teško uočljiv ili nevidljiv u celini koja se zove novine, televizija, radio, portal.

Takođe je moguće i da slučajan ispad iz uređivačke koncepcije ili poslovanja privremeno „obeleži“ medij. Primer za to je nedavna „afera Danas“, kada je izdavač tog dnevnog lista platio visoku novčanu kaznu zbog nepoštovanja Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa invaliditetom, uprkos tome što od osnivanja ima nekoliko angažovanih OSI. To je tipičan primer za to kako, s jedne strane, nepoznavanje propisa utiče na poslovanje preduzeća, a s ove druge medijske strane, kako utiče na izveštavanje i samog medija o kom je reč i o izveštavanju u celini o temi. Ispostavilo se da ni uredništvo ni poslovodstvo Danasa nisu bili dovoljno informisani o pravima OSI i obavezama koje Zakon nosi. Štaviše, ispostavilo se da većina medija to ne zna, pa je izveštavanje o „aferi Danas“ išlo u dve krajnosti koje se ispoljavaju kao potpuna podrška Danasu ili kao potpuna podrška osobama sa invaliditetom.

I tako dolazimo do prve i najčešće greške koja se pravi u izveštavanju o OSI: oni su uvek „druga strana“ (iako je u slučaju Danas Poreška uprava, odnosno država druga strana), nisu deo „nas“, razlikuju se, starim rečnikom rečeno imaju „posebne potrebe“.

U medijima se to uvreženo shvatanje o različitosti kao „drugoj strani“ ispoljava na dva profesionalno nedozvoljena načina:

1. Patetika, naglašena osećajnost dopunjena svom silom prideva umesto činjenicama ili
2. Nedostatak empatije koji se direktno ili indirektno ispoljava kao pitanje „Šta bogalji još hoće?“.

Jedini adekvatan pristup je imati osobenost pojedinca/ke ili grupe u vidu i sve relevantne propise i u skladu sa tim razmatrati temu, bez obzira da li je reč o primeru loše ili dobre prakse. Takođe, nikada se ne oslanjati samo na jedan izvor bez provere, posebno kada je reč o ličnim dramama. Bolje je i kasniti sa informacijom, nego izazvati velike nevolje i lažnu uzbunu netačnim navodima.

Obe greške se najlakše uočavaju kroz vokabular, izbor reči kojima se objašnjava tema.

Suštinski izvor i pojačane emotivnosti i nedostatka empatije krije se u činjenici da je dobrom delu ljudi, a to se odnosi i na novinarsku profesiju, teško shvatiti i prihvatiti notornu činjenicu da urođeno ili stečeno fizičko oštećenje nije jedina karakteristika određenog čoveka/grupe i da se sa tom različitosti može školovati i raditi, živeti dostojno i dostojanstveno zahvaljujući svim ostalim karakteristikama. U slučaju smetnji u razvoju ili bolesti čije su manifestacije očigledne kao što je distrofija, predrasude i stereotipi su još izraženiji, pa i mediji najčešće postupaju tako glorifikujući ili nipodaštavajući ljude o kojima pišu.

Uvažavanje i poštovanje različitosti svake vrste, posebno onih na koje njihov „vlasnik“ ne može voljno da utiče, jedno je od civilizacijskih dostignuća. Na tom temelju su nastali brojni međunarodni i domaći propisi kojima se osobe sa invaliditetom i druge manjinske i ranjive grupe podstiču na aktivan život i korišćenje svih svojih potencijala.

Mediji kao spona između različitih ljudi istovremeno su promotori tih vrednosti, ali imaju i obavezu da se sami ponašaju u skladu sa njima. Otuda u medijskim zakonima niz antidiskriminatornih odredaba čije kršenje povlači i odgovornost, a sam Kodeks sačinjen je od niza normi koje nalažu poštovanje kako onih o kojima se izveštava, tako i široke javnosti.

U zakonima i Kodeksu, ipak, nema jednog upozorenja – svako od nas ili svako nama drag može se naći u stanju „različitosti“, ako ostane bez posla i zarade biće „socijalni slučaj“; ukoliko preživi saobraćajni udes biće privremeni ili trajni „invalid“; ako hronična bolest uzme maha neće moći da funkcioniše kao pre. Uostalom, s godinama svi postajemo pomalo „različiti“, slabije vidimo i čujemo, teže se krećemo. Napokon, svako može dobiti dete kojem nisu razvijene sve funkcije podjednako. Javni zapisi, tekstovi i prilozi koji na neprofesionalan način beleže isečke nečijeg života u eri savremene tehnologije postaju trajni i ponekad mogu opredeliti nečiju sudbinu. Zato, dragi kolege, pričajte sa njim ili njom ili njima, jer i njegova i njena i njihove priče su važne, ali snimajte ih i prezentujte tako da zaštitite njihovo dostojanstvo čak i kada nisu svesni da ono može biti narušeno.

Neophodni zakoni i propisi

Na narednim stranama novinari, ali i svi zainteresovani pronaći će najznačajnije paragrafe ključnih zakona i Kodeksa. Srbija se proteklih decenija priključila zemljama koje pridaju veliku važnost suzbijanju diskriminacije i ostvarivanju ravnopravnosti, a istovremeno i slobodi izražavanja, što se odnosi na zabranu cenzure u medijima i na slobodno izražavanje uverenja, ukoliko nije reč o širenju mržnje i netolerancije.

Propisima su regulisani i pravni mehanizmi za sprečavanje i zaštitu od diskriminacije u svim oblastima.

Pretpostavka profesionalnog izveštavanja je poznavanje osnovnih odredaba zakona i pravila profesije, s jedne strane, a s druge zakona i pravila kojima se utvrđuje društveni položaj pojedinaca i grupe o kojima se izveštava. U izveštavanju o osetljivim i ranjivim grupama od izuzetnog značaja je i poznavanje zakona i propisa kojima se štiti privatnost i dostojanstvo ličnosti.

Sa stanovišta novinarske profesije i dužne pažnje, novinare obavezuju:

1. Zakon o javnom informisanju i medijima;
2. Zakon o elektronskim medijima;
3. Zakon o javnim servisima;
4. Zakon o zaštiti podataka o ličnosti;
5. Zakon o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja;
6. Zakon o zabrani diskriminacije;
7. Krivični zakonik i
8. Kodeks novinara Srbije.

Sa stanovišta pojedinaca i grupa o kojima se izveštava presudno je poznavanje sledećih propisa:

1. Ustav Republike Srbije;
2. Zakon o zabrani diskriminacije osoba sa invaliditetom;
3. Zakon o socijalnoj zaštiti i podzakonska akta;
4. Porodični zakon i podzakonska akta;
5. Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju;
6. Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina;
7. Zakon o ravnopravnosti polova;
8. Zakon o radu;
8. Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa invaliditetom;
9. Zakon o zdravstvenoj zaštiti;
10. Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja;
11. Zakon o crkvama i verskim zajednicama;
12. Zakon o finansijskoj podršci porodici;
13. Zakon o radu;
14. Krivični zakonik.

Takođe, postoji i niz zakona, podzakonskih akata i internih propisa kojima se regulišu položaj i prava pojedinaca i grupa u različitim sistemima kao što su socijalna zaštita, visoko obrazovanje, bezbednost u saobraćaju, zakoni o sportu i mladima.

Svi propisi koji se odnose direktno na položaj osoba sa invaliditetom dostupni su na sajtu Ministarstva <http://www.minrzs.gov.rs/cir/dokumenti/invalidska-zastita>.

Zakon o javnom informisanju i medijima

Zakon o javnom informisanju je temeljni, krovni propis kojim se određuju pravila ponašanja medija i obavljanja novinarskog posla. U Srbiji je 2014. posle višegodišnje pripreme usvojen Zakon o javnom informisanju i medijima, kojim je van snage stavljen raniji zakon o javnom informisanju donet 2003, sa više izmena i dopuna. Sa stanovišta profesionalnih obaveza novi zakon je zahtevniji u zaštiti ljudi o kojima se izveštava, posebno kada je reč o osetljivim kategorijama. Pošto je Zakon kratko u primeni na nerednim stranama pružamo pregled najznačajnijih odredaba, kako onih antidiskriminatorskih, tako i onih koje regulišu način rada novinara i obaveze medija.

Već **član 2.** precizira da je cilj zakona regulisanje „pravila o javnom informisanju obezbeđuju i štite iznošenje, primanje i razmenu informacija, ideja i mišljenja putem medija u cilju unapređivanja vrednosti demokratskog društva, sprečavanja sukoba i očuvanja mira, istinitog, blagovremenog, verodostojnog i potpunog informisanja i omogućavanja slobodnog razvoja ličnosti“.

Obaveza novinarske pažnje nalaže se **članom 9:** „Urednik i novinar dužni su da s pažnjom primerenom okolnostima, pre objavljivanja informacije koja sadrži podatke o određenoj pojavi, događaju ili ličnosti provere njeno poreklo, istinitost i potpunost. Urednik i novinar dužni su da preuzete informacije, ideje i mišljenja prenesu verodostojno i potpuno, a ako se informacija preuzima iz drugog medija da navedu i naziv tog medija“.

Član 10. reguliše obaveze ustanova javnih medijskih servisa: „Ustanove javnih medijskih servisa i drugi mediji koji deluju u skladu s načelima javnih medijskih servisa posebno su dužni da o pojavama, događajima i ličnostima izveštavaju pravovremeno i nepristrasno, da omogućće izražavanje ideja i mišljenja koja su zastupljena u zajednici, da podstiču na raspravu u duhu tolerancije, o svim temama od in-

teresa za javnost, da proizvode raznovrsne programske sadržaje i da teže najvišem nivou kvaliteta usluga“.

Posebne odredbe posvećene su pravima osoba sa invaliditetom i pripadnicima nacionalnih manjina. **Član 12.** nalaže: „U cilju zaštite interesa osoba sa invaliditetom i obezbeđivanja njihovog ravnopravnog uživanja prava na slobodu mišljenja i izražavanja, Republika Srbija, autonomna pokrajina, odnosno jedinica lokalne samouprave, preduzima mere kojima im se omogućava da nesmetano primaju informacije namenjene javnosti, u primerenom obliku i primenom odgovarajuće tehnologije, i obezbeđuje deo sredstava ili drugih uslova za rad medija koji objavljuju informacije na znakovnom jeziku ili Brajevom pismu ili na drugi način omogućavaju tim licima da nesmetano ostvaruju prava u javnom informisanju“.

Član 13. propisuje: „U cilju omogućavanja ostvarivanja prava nacionalnih manjina na informisanje na sopstvenom jeziku i negovanje sopstvene kulture i identiteta, Republika Srbija, autonomna pokrajina, odnosno jedinica lokalne samouprave obezbeđuje deo sredstava, putem sufinansiranja, ili drugih uslova za rad medija koji objavljuju informacije na jezicima nacionalnih manjina, preko organa nadležnog za poslove javnog informisanja“.

U odeljku o javnom interesu **članom 15.** uz obavezu objektivnog, nepristrasnog potpunog informisanja, kao javni interes navodi se (6) informisanje osoba sa invaliditetom i drugih manjinskih grupa; (7) podrška proizvodnji medijskih sadržaja u cilju zaštite i razvoja ljudskih prava i demokratije, unapređivanja pravne i socijalne države, slobodnog razvoja ličnosti i zaštite dece i mladih, razvoja kulturnog i umetničkog stvaralaštva, razvoja obrazovanja, uključujući i medijsku pismenost kao deo obrazovnog sistema, razvoja nauke, razvoja sporta i fizičke kulture i zaštite životne sredine i zdravlja ljudi i (8) unapređivanje medijskog i novinarskog profesionalizma.

Zaštita javnog u oblasti javnog informisanja ostvaruje se (**član 16:**) formiranjem javnih servisa na nacionalnom i pokrajinskom nivou, u skladu sa zakonom; formiranjem ustanove radi ostvarivanja prava na javno informisanje stanovništva na teritoriji Autonomne pokrajine Kosovo i Metohija; omogućavanjem nacionalnim savetima nacional-

nih manjina da osnivaju ustanove i privredna društva radi ostvarivanja prava na javno informisanje na jeziku nacionalne manjine, odnosno fondacije radi ostvarivanja opštekorisnog cilja unapređenja javnog informisanja na jeziku nacionalne manjine, u skladu sa zakonom; 4) sufinansiranjem projekata u oblasti javnog informisanja.

Od izuzetnog značaja za profesionalno obavljanje novinarskog posla su odredbe u odeljku o pravima novinara. Tako **član 49.** jemči pravo novinara na objavljivanje tvrdnji i iznošenje stavova i mišljenja, te da novinaru ne može prestati radni odnos, umanjiti se ugovorena zarada ili ugovorena naknada za rad, niti se na drugi način staviti u nepovoljniji položaj zbog toga što je u javnom glasilu objavio istinitu tvrdnju ili izneo mišljenje, kao ni zbog toga što je svoje mišljenje izneo van medija kao lični stav.

Član 50. predviđa pravo novinara da odbije izvršenje naloga: „Novinar ima pravo da odbije da izvrši nalog urednika ako bi se postupanjem u skladu s tim nalogom kršio propis, pravila struke i etika novinarske profesije“. Naredni **član 51.** garantuje pravo novinara na autentičnost priloga: „Prilog novinara čiji je smisao izmenjen u uređivačkom postupku ne sme se objaviti pod njegovim imenom bez njegovog pristanka“.

Novinarska tajna reguliše se **52. članom**: „Novinar nije dužan da otkrije izvor informacije, osim podataka koji se odnose na krivično delo, odnosno učinioca krivičnog dela za koje je kao kazna propisan zatvor u trajanju od najmanje pet godina, ako se podaci za to krivično delo ne mogu pribaviti na drugi način“.

Stav 2, člana 59. predviđa zabranu distribucije informacije ili drugog medijskog sadržaja ako tužilac proceni i sud utvrdi da je „akt neposrednog nasilja prema licu ili grupi na osnovu rase, nacionalne pripadnosti, političke pripadnosti, veroispovesti, seksualne opredeljenosti, invaliditeta ili drugog ličnog svojstva, a od objavljivanja informacije neposredno preči ozbiljna i nepopravljiva posledica čije se nastupanje ne može sprečiti na drugi način“. U ovoj materiji je predviđena i shodna primena pravila krivičnog postupka (**član 67**) u slučaju da samim zakonom nije drugačije određeno.

Odeljak XI posvećen je posebnim pravima i obavezama u javnom informisanju.

Pretpostavka nevinosti predviđena je **članom 73**: „U cilju zaštite ljudskog dostojanstva, kao i nezavisnosti, ugleda i nepristrasnosti suda ili drugog nadležnog organa, niko se u mediju ne sme označiti učinicom kažnjivog dela, odnosno oglasiti krivim ili odgovornim pre pravnomoznažnosti odluke suda“.

Naredni **74. član** reguliše objavljivanje informacija u vezi s krivičnim postupkom: „Informacije iz krivičnog postupka koji je u toku mogu se objaviti ako su iznete na glavnom pretresu ili ako su pribavljene ili ako su mogle biti dobijene od organa javne vlasti na osnovu zakona kojim se uređuje pristup informacijama od javnog značaja“.

Za ovaj Vodič od posebnog je značaja zabrana govora mržnje, odnosno **član 75**: „Idejama, mišljenjem, odnosno informacijama, koje se objavljuju u medijima ne sme se podsticati diskriminacija, mržnja ili nasilje protiv lica ili grupe lica zbog njihovog pripadanja ili nepripadanja nekoj rasi, veri, naciji, polu, zbog njihove seksualne opredeljenosti ili drugog ličnog svojstva, bez obzira na to da li je objavljivanjem učinjeno krivično delo“.

I u ovom delu ima oslobađanja od odgovornosti, pa je nema (**član 76**) ako je informacija deo novinarskog teksta, a objavljena je: 1) bez namere da se podstiče na diskriminaciju, mržnju ili nasilje protiv lica ili grupe lica iz člana 75. ovog zakona, posebno ako je takva informacija deo objektivnog novinarskog izveštaja; 2) s namerom da se kritički ukaže na diskriminaciju, mržnju ili nasilje protiv lica ili grupe lica iz člana 75. ovog zakona ili na pojave koje predstavljaju ili mogu da predstavljaju podsticanje na takvo ponašanje.

Ovaj deo Zakona posvećen je zaštiti maloletnika, pa **član 77.** nalaže: „U cilju zaštite slobodnog razvoja ličnosti maloletnika, posebno se mora voditi računa da sadržaj medija i način distribucije medija ne naškode moralnom, intelektualnom, emotivnom ili socijalnom razvoju maloletnika“. Zakonodavac reguliše i zabranu javnog izlaganja pornografije (**član 78**): „Ne sme se na način dostupan maloletnicima javno izlagati štampani medij sa pornografskim sadržajem. Štampani medij sa pornografskim sadržajem na naslovnoj i poslednjoj stra-

ni ne sme da sadrži pornografiju, a mora imati vidno upozorenje da sadrži pornografiju, kao i upozorenje da nije namenjen maloletnicima“.

Na pornografske audio i audio-vizuelne medijske sadržaje, kao i na sadržaje koji se distribuiraju putem interneta primenjuju se odredbe posebnog zakona kojim se uređuju elektronski mediji.

Od posebnog značaja za senzitivno i korektno izveštavanje su odredbe iz odeljka XII Informacije o ličnosti. Član 79. nalaže poštovanje dostojanstva ličnosti i pravo na autentičnost:

- 1) *Dostojanstvo ličnosti (čast, ugled, odnosno pijetet) lica na koje se odnosi informacija pravno je zaštićeno.*
- 2) *Objavljivanje informacije kojom se vrši povreda časti, ugleda ili pijeteta, odnosno lica prikazuje u lažnom svetlu pripisivanjem osobina ili svojstava koje ono nema, odnosno odricanjem osobina ili svojstava koje ima, nije dopušteno ako interes za objavljivanje informacije ne preteže nad interesom zaštite dostojanstva i prava na autentičnost, a naročito ako se time ne doprinosi javnoj raspravi o pojavi, događaju ili ličnosti na koju se informacija odnosi.*
- 3) *Prikazom ili opisom scene nasilja u mediju ili medijskom sadržaju ne sme se povrediti dostojanstvo žrtve nasilja.*

Izuzetak je „karikaturalno, satirično, kolažno i drugo slično prikazivanje lica“ koje se „ne smatra povredom dostojanstva, odnosno prava na autentičnost“.

Zaštita privatnog života i ličnih zapisa reguliše se **članovima 80. i 81.**, odredbe su prilično rigorozne i mogu otežati informisanje: „Informacija iz privatnog života, odnosno lični zapis (pismo, dnevnik, za beleška, digitalni zapis i sl.), zapis lika (fotografski, crtani, filmski, video, digitalni i sl.) i zapis glasa (magnetofonski, gramofonski, digitalni i sl.), ne može se objaviti bez pristanka lica čijeg se privatnog života informacija tiče, odnosno lica čije reči, lik odnosno glas sadrži, ako se pri objavljivanju može zaključiti koje je to lice“.

Takođe „maloletnik se ne sme učiniti prepoznatljivim u informaciji koja može da povredi njegovo pravo ili interes“, „pristanak je potre-

ban i za neposredno prenošenje lika ili glasa putem televizije, radija i slično“.

Informacije i zapisi ne mogu se objaviti bez pristanka onoga na koga se odnose, ako bi objavljivanjem bilo povređeno njegovo pravo na privatnost ili koje drugo pravo. Pristanak dat za jedno objavljivanje, za određeni način objavljivanja, odnosno za objavljivanje u određenom cilju ne smatra se pristankom za ponovljeno objavljivanje, za objavljivanje na drugi način, odnosno za objavljivanje za druge ciljeve.

Član 81. precizira slučajeve kada druga osoba može dati pristanak za objavljivanje.

Zakon reguliše i situacije kad pristanak nije potreban (član 82): „Informacija iz privatnog života, odnosno lični zapis može se izuzetno objaviti bez pristanka lica iz čl. 80. i 81. ovog zakona ako u konkretnom slučaju interes javnosti da se upozna sa informacijom, odnosno zapisom preteže u odnosu na interes da se spreči objavljivanje informacije iz privatnog života, odnosno ličnog zapisa lica, naročito:

- 1) ako je to lice informaciju, odnosno zapis namenilo javnosti, odnosno dostavilo mediju u cilju objavljivanja;
- 2) ako se informacija, odnosno zapis, odnosi na ličnost, pojavu ili događaj od interesa za javnost, posebno ako se odnosi na nosioca javne ili političke funkcije, a objavljivanje informacije je u interesu nacionalne bezbednosti, javne sigurnosti ili ekonomske dobrobiti zemlje, radi sprečavanja nereda ili zločina, zaštite zdravlja ili morala, ili zaštite prava i sloboda drugih;
- 3) ako je lice svojim javnim izjavama, odnosno ponašanjem u privatnom, porodičnom ili profesionalnom životu privuklo pažnju javnosti i na taj način dalo povoda za objavljivanje informacije, odnosno zapisa;
- 4) ako je informacija saopštena, odnosno ako je zapis načinjen u javnoj skupštinskoj raspravi ili u javnoj raspravi u nekom skupštinskom telu;
- 5) ako je objavljivanje u interesu pravosuđa, nacionalne bezbednosti ili javne bezbednosti;

- 6) ako se lice nije protivilo pribavljanju informacije, odnosno pravljenju zapisa, iako je znalo da se to čini radi objavljivanja;
- 7) ako je objavljivanje u interesu nauke ili obrazovanja;
- 8) ako je objavljivanje potrebno radi upozorenja na opasnost (sprečavanje zarazne bolesti, pronalaženje nestalog lica, sprečavanja prevare i sl.);
- 9) ako se zapis odnosi na mnoštvo likova ili glasova (navijača, koncertne publike, demonstranata, uličnih prolaznika i sl.);
- 10) ako se radi o zapisu s javnog skupa;
- 11) ako je lice prikazano kao deo pejzaža, prirode, panorame, naseljenog mesta, trga, ulice ili kao deo sličnog prizora.

Kao i u prethodnom zakonu predviđeno je pravo na ispravku i odgovor.

Takođe, naknada štete (**član 112**), a u tom smislu su bitne odredbe o odgovornosti (**članovi 113 i 114**) i posebno solidarnoj odgovornosti (**član 115**): „Novinar, odgovorni urednik i izdavač solidarno odgovaraju za štetu nastalu objavljivanjem informacije iz člana 112. stav 1. ovog zakona, kao i za propuštanje objavljivanja informacije iz člana 112. stav 2. ovog zakona. Solidarna odgovornost iz stava 1. ovog člana ne vezuje se za novinara, glavnog urednika i izdavača drugog medija“.

Isključenje odgovornosti predviđeno je **članom 116**: „Novinar, odgovorni urednik i izdavač ne odgovaraju za štetu ako je informacija: 1) verno preneti iz javne skupštinske rasprave ili javne rasprave u skupštinskom telu; 2) verno preneti iz sudskog postupka, u skladu sa ovim zakonom; 3) verno preneti s javnog skupa, a novinar je postupao s dužnom novinarskom pažnjom; 4) sadržana u dokumentu organa javne vlasti na koji se primenjuje zakon kojim se uređuje slobodan pristup informacijama od javnog značaja, a javnost ima opravdani interes da za nju zna; 5) objavljena u emisiji koja se emituje uživo, a novinar je postupao s dužnom novinarskom pažnjom“.

Ovaj član predviđa i da „za štetu prouzrokovanu objavljivanjem neistinite ili nepotpune informacije koja potiče od organa javne vlasti od-

govara Republika Srbija, autonomna pokrajina, odnosno jedinica lokalne samouprave čiji je to organ, bez obzira na krivicu“.

Zakonodavac je predvideo i kaznene odredbe sa novčanim iznosima za privredne presteupe i prekršaje odredaba ovog zakona.

Takođe, Zakonom o javnom informisanju i medijima predviđena je i obavezna privatizacija svih neprivatizovanih medija, a rok je jul 2015.

Sve odredbe ovog zakona odnose se na sve medije, a specifičnosti elektronskih medija i javnih servisa regulisani su Zakonom o elektronskim medijima i Zakonom o javnim servisima. Važno je znati da je za praćenje rada elektronskih medija nadležno Regulatorno telo za elektronske medije, ranije Republička radiodifuzna agencija (RRA).

Svi zakoni iz domena javnog informisanja mogu se naći na sajtu Ministarstva kulture i informisanja <http://www.kultura.gov.rs/docs/dokumenti/propisi-iz-oblasti-medija>, kao i na sajtovima www.rra.rs i www.nuns.rs.

Kodeks novinara Srbije

Kodeks novinara Srbije je dokument koji su usvojili Nezavisno udruženje novinara Srbije (NUNS) i Udruženje novinara Srbije (UNS) 2006. i čije poštovanje obezbeđuje potpuno profesionalno izveštavanje, uz punu zaštitu novinara, medija i ljudi o kojima se izveštava. NUNS je i ranije imao Kodeks, ali postojeći je potpuniji i stalno se inovira. Prošle godine je to učinjeno novim antikorupcijskim odredbama.

Osim na službenom, srpskom jeziku, Kodeks je u saradnji sa OEBS-om, Odeljenje za medije, preveden i objavljen na jezicima manjina.

Kodeks sa uputstvima, smernicama i ilustrativnim primerima može se naći na sajtovima udruženja www.nuns.rs i www.uns.org.rs, kao i na sajtu Saveta za štampu (www.savetzastampu.rs).

Savet za štampu je samoregulatorno telo koje nadzire primenu Kodeksa, a osim NUNS-a i UNS-a osnivači Saveta su Asocijacija medija i Lokal pres. (www.asmedi.org i www.localpress.org.rs). Savet postupa po žalbama protiv medija, a nadležan je i za neke od portala i novinske agencije FoNet i Beta. Na sajtu Saveta navedeni su svi slučajevi u kojima je Savet postupao, kao i saopštenja koja je Savet davao povodom spornih slučajeva. Članstvo u Savetu je dobrovoljno.

Svako ko smatra da su medij ili novinar povredili neku od odredaba Kodeksa, može se obratiti i Sudu časti NUNS-a i/ili UNS-a.

Kodeks novinarima nalaže obavezu da tačno, objektivno, potpuno i blagovremeno izveste o događajima od interesa za javnost, poštujući pravo javnosti da sazna istinu i držeći se osnovnih standarda novinarske profesije.

Pravo je medija da imaju različite uređivačke koncepte, ali je obaveza novinara i urednika da prave jasnu razliku između činjenica koje prenose, komentara, pretpostavki i nagađanja.

Novinar je dužan da naznači izvor informacije koju prenosi. Ukoliko izvor ne želi da bude otkriven, novinari i urednici postupaju sa dužnom profesionalnom pažnjom i svojim profesionalnim autoritetom staju iza informacije i odgovaraju za njenu tačnost.

Novinar je dužan, kada je to neophodno, da konsultuje što više izvora i da im omogući da iznesu svoj stav. Sa novinarstvom nesposjivi su objavljivanje neosnovanih optužbi, kleveta, glasina, kao i izmišljenih pisama ili pisama čiji autor nije poznat ili njegov identitet nije proverljiv.

Novinar ne sme da prima ili traži materijalnu ili neku drugu korist za prikupljanje, objavljivanje, odlaganje ili sprečavanje prikupljanja ili objavljivanja informacija. Novinar ne izveštava o temama u kojima ima privatni (lični ili grupni) interes. Novinar ne sme biti u bilo kakvoj vrsti poslovnih odnosa sa subjektima čije aktivnosti pokriva.

Kodeks, kao i zakoni, novinaru nalažu da poštuje pravilo pretpostavke nevinosti. Takođe, novinaru je zabranjeno da koristi nepriremene, uznemiravajuće, pornografske i sve druge sadržaje koji mogu imati štetan uticaj na decu i dužan je da poštuje i štiti prava i dostojanstvo dece, žrtava zločina, osoba sa invaliditetom i drugih ugroženih grupa.

Novinarska pažnja je jedan od najvažnijih principa profesije. Novinar je obavezan da pristupa poslu sa dužnom profesionalnom pažnjom, ne sme slepo da veruje izvoru informacija i mora da vodi računa o tome da izvori informacija često slede svoje interese ili interese društvenih grupa kojima pripadaju i prilagođavaju svoje iskaze tim interesima.

Prećutkivanje činjenica koje mogu bitno da utiču na stav javnosti o nekom događaju jednako je njihovom namernom iskrivljavanju ili iznošenju laži. Napokon, novinar mora biti svestan opasnosti od diskriminacije koju mogu da šire mediji i učiniće sve da izbegne diskriminaciju zasnovanu, između ostalog, na rasi, polu, starosti, seksualnom opredeljenju, jeziku, veri, političkom i drugom mišljenju, nacionalnom ili društvenom poreklu.

U prikupljanju informacija novinar se ne sme služiti iznudom, pretnjom i proganjanjem izvora informacija, dužan je da poštuje zahtev izvora informisanja za anonimnošću. Izmišljanje anonimnih izvora je težak prekršaj standarda profesionalnog postupanja novinara.

Novinar je dužan da se predstavi izvoru informacija i da navede medij za koji u tom trenutku radi, izuzev ako je drugačije postupanje u javnom interesu i kada se čini u skladu sa pravilima koje propisuje ovaj Kodeks.

Maloletnici se, po pravilu, mogu intervjuisati jedino u prisustvu ili uz saglasnost roditelja odnosno staratelja. Novinar nikada ne sme da zloupotrebi emocije drugih ljudi, njihovo neznanje ili nedovoljnu sposobnost rasuđivanja. Novinar ne sme među ljude unositi neopravdan strah niti ulivati lažne nade. Novinar poštuje privatnost, dostojanstvo i integritet ljudi o kojima piše. Pravo na privatnost je suženo kada je reč o javnim ličnostima, a posebno nosiocima javnih funkcija.

U prikupljanju informacija, fotografija, dokumenata, zvučnih i video-zapisa novinar će se koristiti samo časnim sredstvima. Novinar ne treba da nastavi sa postavljanjem pitanja, telefoniranjem, fotografisanjem ili snimanjem privatnog lica pošto je zamoljen da odustane. Pritisak na privatno lice da dâ odgovor na neko pitanje može biti nastavljen i nakon odbijanja, ali samo pod uslovom da za to postoji utemeljen javni interes. Pravo je novinara da, u odnosu prema državnim i drugim institucijama kontinuirano postavlja pitanja za koja smatra da su od interesa za javnost, bez obzira na to da li su zamoljeni da to prekinu ili ne.

Novinar koji se pridržava Kodeksa uživa podršku i zaštitu svog profesionalnog udruženja. Novinar koji se pridržava profesionalnih i etičkih standarda ima pravo na pravnu i materijalnu pomoć u zaštiti od nasilja, pretnji, uvreda i drugih negativnih posledica zbog obavljanja novinarske profesije.

Pristup informacijama

Za profesionalno izveštavanje o socijalno ugroženim kategorijama, sem direktnog kontakta sa korisnicima i pružaocima socijalnih usluga, veoma važan je neometan pristup informacijama od javnog značaja. Podaci o pojedinačnim slučajevima zaštićeni su osnovnim zakonima, ali skupni i ostali značajni podaci moraju biti dostupni što široj javnosti, na primer broj korisnika socijalne pomoći, struktura, broj korisnika narodnih kuhinja, kapaciteti domova za decu i starije, vrste usluga koje pružaju centri za socijalni rad i uslovi...

Ove informacije bi po Zakonu o pristupu informacijama od javnog značaja morale biti sadržane u informatorima o radu na koji su obavezne sve javne ustanove. Ukoliko podaci nisu ažurirani, rukovodilac ustanove je dužan da najnovije podatke pruži zainteresovanim medijima, a u slučaju nesporazuma, podaci se mogu dobiti posredstvom poverenika za informacije od javnog značaja. Postupak, kao i zakonska rešenja, mogu se naći na sajtu www.poverenik.rs. Poverenik je istovremeno nadležan i za zaštitu podataka o ličnosti, pa se na istom sajtu mogu naći sva rešenja koja se odnose na ovu kod nas još nedovoljno razvijenu praksu.

Zakon o zaštiti podataka

Zakon o zaštiti podataka o ličnosti sprečava „nezakonito prikupljanje, obradu, čuvanje, korišćenje i razmenu ličnih podataka kao i njihovo iznošenje iz zemlje“. Lični podaci se, kako se navodi u članu 2, mogu koristiti „samo na osnovu pismene saglasnosti građanina“, odnosno za maloletnike uz saglasnost roditelja ili staratelja.

Takođe, na sajtovima poverenice za zaštitu ravnopravnosti i zaštitnika građana (www.ravnopravnost.gov.rs i www.ombudsman.rs) dostupni su zakoni koji regulišu ove oblasti - diskriminaciju i povrede prava građana koje čine državni organi. Takođe, na ovim sajtovima je moguće naći uputstva kojima se mogu rešiti mnoge dileme, kao i primeri iz prakse.

Brojne obredbe zakona koji se odnose na određene kategorije stanovništva, pojedince, grupe i kolektivitete bliže određuju njihov položaj (deca, porodica, osobe sa invaliditetom...). Takođe, medijski zakoni podležu i shodnoj primeni Krivičnog zakonika, a za ovu oblast su od najvećeg značaja zaštita maloletnika i žrtava, kao i pretpostavka nevinosti, zabrana diskriminacije i govora mržnje.

Zaštita od diskriminacije

(Izvor: *Praktikum za zaštitu od diskriminacije*, prof. dr Nevena Petrušić, Kosana Beker, Partneri za demokratske promene Srbije, Centar za alternativno rešavanje sukoba, Beograd, 2012).

Zakon o ravnopravnosti polova (2009) uređuje stvaranje uslova za vođenje tzv. politike jednakih mogućnosti za žene i muškarce, donošenje propisa i preduzimanje posebnih mera za sprečavanje i otklanjanje diskriminacije zasnovane na polu, bračnom ili porodičnom statusu, trudnoći ili roditeljstvu. Zakon zabranjuje svaki vid neposredne i posredne diskriminacije, jemči ravnopravnost polova, predviđa preduzimanje posebnih mera za postizanje ravnopravnosti polova i reguliše sudsku zaštitu od diskriminacije po osnovu pola. Zabrana diskriminacije sadržana je i u zakonima kojima se uređuju pojedine oblasti društvenih odnosa.

Zakon o radu (iz 2005. godine, sa izmenama od 2009. i 2014. godine), zabranjuje diskriminaciju zaposlenih i lica koja traže zaposlenje po bilo kom ličnom svojstvu, i to u pogledu uslova za zapošljavanje i izbora kandidata za obavljanje određenog posla, uslova rada i svih prava iz radnog odnosa, obrazovanja, osposobljavanja i usavršavanja, napredovanja na poslu i otkaza ugovora o radu. Zakon izričito propisuje da su ništavne odredbe ugovora o radu kojima se utvrđuje diskriminacija po bilo kom ličnom svojstvu.

Zakon o zdravstvenoj zaštiti (2005) zabranjuje diskriminaciju u pružanju zdravstvenih usluga po bilo kom ličnom svojstvu.

Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja (2009) propisuje načelo jednakosti u ostvarivanju prava na obrazovanje i vaspitanje bez obzira na bilo koju ličnu osobinu.

Zakon o crkvama i verskim zajednicama (2006) jemči pravo na slobodu misli, savesti i veroispovesti i zabranjuje versku diskriminaciju, propisujući da niko ne može biti uznemiravan, diskriminisan ili privi-

legovan zbog svojih verskih uverenja, pripadanja ili nepripadanja verskoj zajednici, učestvovanja ili neučestvovanja u bogoslužjenju i verskim obredima i korišćenja ili nekorišćenja zajemčenih verskih sloboda i prava.

LIČNA SVOJSTVA

Lista ličnih svojstava izričito navedenih prema redosledu su: rasa, boja kože, preci, državljanstvo, nacionalna pripadnost ili etničko poreklo, jezik, verska ili politička ubeđenja, pol, rodni identitet, seksualna orijentacija, imovno stanje, rođenje, genetske osobnosti, zdravstveno stanje, invaliditet, bračni i porodični status, osuđivanost, starosno doba, izgled, članstvo u političkim, sindikalnim i drugim organizacijama.

U Evropskoj uniji, kao i u mnogim zemljama, lista ličnih svojstava daleko je manja. Tako su direktivama Evropske unije zabranom diskriminacije obuhvaćena sledeća lična svojstva: pol, seksualna orijentacija, invaliditet, starosno doba, versko ili drugo ubeđenje, rasa ili etničko poreklo.

U mnogim zakonima kojima se zabranjuje diskriminacija propisane su prekršajne kazne za one koji krše ovu zabranu. Krivičnim zakonom Republike Srbije propisano je više krivičnih dela u vezi sa zabranom diskriminacije, kao što su povreda slobode izražavanja nacionalne ili etničke pripadnosti, ispovedanja vere i vršenja verskih obreda, promocija i pozivanje na mržnju, nasilje prema licu ili grupi lica na osnovu nekog njihovog ličnog svojstva. Po opštoj oceni, zakonodavstvo kojim se u Srbiji štiti sloboda od diskriminacije usklađeno je sa međunarodnim i evropskim standardima i pruža dobar pravni okvir za sprečavanje i suzbijanje diskriminacije.

Zaštita osoba sa invaliditetom

Zakon o zabrani diskriminacije usvojen je 2009. i on definiše diskriminaciju i sve njene opšte i posebne oblike. Jedan od njih vezan za medije je zabrana govora mržnje (**član 11**): „Zabranjeno je izražavanje ideja, informacija i mišljenja kojima se podstiče diskriminacija, mržnja ili nasilje protiv lica ili grupe lica zbog njihovog ličnog svojstva, u javnim glasilima i drugim publikacijama, na skupovima i mestima dostupnim javnosti, ispisivanjem i prikazivanjem poruka ili simbola i na drugi način“.

Takođe među teške oblike diskriminacije (**član 13**) spada „propagiranje diskriminacije putem javnih glasila“. Zakon definiše i diskriminaciju ponaosob svih ranjivih grupa, uključujući decu, OSI, pripadnike nacionalnih manjina...

Za sprovođenje ovog zakona nadležna je poverenica za zaštitu ravnopravnosti Nevena Petrušić (www.ravnopravnost.org.rs).

Zakon o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom (2006) uređuje opšti režim zaštite od diskriminacije po osnovu invalidnosti, posebne slučajeve diskriminacije osoba sa invaliditetom, postupak zaštite osoba izloženih diskriminaciji, kao i mere koje država preduzima radi podsticanja ravnopravnosti i socijalne uključenosti osoba sa invaliditetom. Zakon definiše diskriminaciju, propisuje zabranu svih oblika i slučajeva diskriminacije i reguliše sudsku zaštitu osoba koje trpe diskriminaciju.

Ovaj zakon se zasniva na sledećim načelima:

1. zabrane diskriminacije osoba sa invaliditetom;
2. poštovanja ljudskih prava i dostojanstva osoba sa invaliditetom;
3. uključenosti osoba sa invaliditetom u sve sfere društvenog života na ravnopravnoj osnovi;

4. uključenosti osoba sa invaliditetom u sve procese u kojima se odlučuje o njihovim pravima i obavezama;
5. jednakih prava i obaveza.

Jedan od teških vidova diskriminacije OSI, posebno zabranjeno i kažnjivo je (**član 9**) „propagiranje ili smišljeno vršenje diskriminacije od strane organa javne vlasti u postupku pred tim organom, putem javnih glasila, u političkom životu, prilikom pružanja javnih usluga, u oblasti radnih odnosa, obrazovanja, kulture, sporta i sl.“ Takođe (**član 10**): „Zabranjeno je ispisivanje i isticanje na javnim mestima i širenje na drugi način poruka i simbola kojima se poziva na diskriminatorско postupanje prema osobama sa invaliditetom“.

POSEBNA PRAVA OSI

Osobe sa invaliditetom se razvrstavaju po vrsti i stepenu telesnog oštećenja i to u sistemu penzijsko-invalidskog osiguranja i socijalne zaštite i propisima o boračko-invalidskoj zaštiti. To je osnov za ostvarivanje:

- invalidske penzije
- prava na dodatak za pomoć i negu
- prava na pomagala i povlastice u saobraćaju
- drugih prava u carinskim i poreskim propisima

Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa invaliditetom (2009) propisuje institucionalnu podršku zapošljavanju i aktivnom učešću lica s invaliditetom u društvenom životu.

Zakon o socijalnoj zaštiti

Zakon o socijalnoj zaštiti je temeljan zakon koji uređuje delatnost socijalne zaštite, ciljeve i načela socijalne zaštite, prava i usluge socijalne zaštite, postupke za ostvarivanje prava u socijalnoj zaštiti i korišćenje usluga socijalne zaštite.

Socijalna zaštita je „organizovana društvena delatnost od javnog interesa čiji je cilj pružanje pomoći i osnaživanje za samostalan i produktivan život u društvu pojedinaca i porodica, kao i sprečavanje nastajanja i otklanjanje posledica socijalne isključenosti“.

Ciljevi socijalne zaštite su:

- 1) dostići, odnosno održavati minimalnu materijalnu sigurnost i nezavisnost pojedinca i porodice u zadovoljavanju životnih potreba;
- 2) obezbediti dostupnost usluga i ostvarivanje prava u socijalnoj zaštiti;
- 3) stvoriti jednake mogućnosti za samostalni život i podsticati na socijalnu uključenost;
- 4) očuvati i unaprediti porodične odnose, kao i unaprediti porodičnu, rodnu i međugeneracijsku solidarnost;
- 5) preduprediti zlostavljanje, zanemarivanje ili eksploataciju, odnosno otkloniti njihove posledice.

Pravo na socijalnu zaštitu ima „svaki pojedinac i porodica kojima je neophodna društvena pomoć i podrška radi savladavanja socijalnih i životnih teškoća i stvaranja uslova za zadovoljenje osnovnih životnih potreba imaju pravo na socijalnu zaštitu, u skladu sa zakonom“.

Član 37, međutim, bliže reguliše poverljivost i kaže da „korisnik ima pravo na poverljivost svih privatnih podataka iz dokumentacije koja se obrađuje za potrebe izveštaja, odnosno za evidencije, uključujući

i one koji se tiču njegove ličnosti, ponašanja i porodičnih okolnosti i načina korišćenja usluga socijalne zaštite“.

Takođe prema članu 38 „korisnik ima pravo na poštovanje privatnosti prilikom pružanja usluga socijalne zaštite“, pri čemu se ne smatra narušavanjem prava na privatnost traženje informacija ili preduzimanje radnji neophodnih za pružanje usluga ili obezbeđenje prava korisnika.

Lična karta Ministarstva

Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja nalazi se u Beogradu, Nemanjina 22-26, telefoni 011/3616 599 i 011/3616130, sajt <http://www.minrzs.gov.rs>. Ministar je Aleksandar Vulin. Državni sekretari su: Aleksandar Stojanović, Laslo Čikoš, Dragan Popović, Negovan Stanković i Nenad Ivanišević.

Prema Zakonu o ministarstvima, ovo Ministarstvo, između ostalog, obavlja poslove državne uprave koji se odnose na: antidiskriminacionu politiku; sistem socijalne zaštite; sistem porodičnopravne zaštite; brak; ravnopravnost polova; populacionu politiku; planiranje porodice, porodicu i decu; ostvarivanje prava i integraciju izbeglih i raseljenih lica, povratnika po osnovu sporazuma o readmisiji, romskog stanovništva i drugih socijalno ugroženih grupa. Ministarstvo obavlja poslove državne uprave koji se odnose i na zapošljavanje u zemlji i inostranstvu, zapošljavanje osoba sa invaliditetom i drugih lica koja se teže zapošljavaju; razvoj i obezbeđivanje socijalnog zapošljavanja i socijalnog preduzetništva; višak zaposlenih; ostvarivanje prava po osnovu osiguranja za slučaj nezaposlenosti, drugih prava nezaposlenih lica i viška zaposlenih. Ministarstvo je podeljeno u sektore, a u nastavku su kontakti koji su neophodni za rad na temama kojima se bavi ovaj Vodič.

Sektor za penzijsko i invalidsko osiguranje

pomoćnik ministra Zoran Milošević
telefon: 011/3621 345,
email: zoran.milosevic@minrzs.gov.rs

Sektor za brigu o porodici i socijalnu zaštitu

Odeljenje za upravno-nadzorne poslove u oblasti porodične zaštite

načelnik Odeljenja Dragan Vulević
telefon: 011/3615 677
email: dragan.vulevic@minrzs.gov.rs

Odeljenje za inspekcijski nadzor

načelnica Odeljenja Biljana Zekavica

telefon: 011/363 14 94

email: biljana.zekavica@minrzs.gov.rs

Sektor za boračko-invalidsku zaštitu

pomoćnik ministra dr Miro Čavaljuga

telefon: 011/3345 511

email: cavaljuga@minrzs.gov.rs

Sektor za zaštitu osoba sa invaliditetom

pomoćnik ministra Vladimir Pešić

telefon: 011/3614 960

email: vladimir.pesic@minrzs.gov.rs

Grupa za unapređenje zaštite osoba sa invaliditetom

rukovodilac Grupe Tatjana Prijic

telefon: 011/2686 795

email: tatjana.prijic@minrzs.gov.rs

Sektor za međunarodnu saradnju,

evropske integracije i projekte

načelnica odeljenja Dragana Radovanović

telefon: 011/3616 261

email: draganar@minrzs.gov.rs

Grupa za pripremu projekata finansiranih iz EU

rukovodilac Grupe Aleksandra Miletic

telefon 011/3621 120

email: aleksandra.miletic@minrzs.gov.rs

Grupa za sprovođenje i praćenje sprovođenja

projekata finansiranih iz EU

rukovodilac Grupe Jelena Mujčinović

telefon: 011/3616 261

email: jelena.mujcinovic@minrzs.gov.rs

Lična karta

Kancelarije za ljudska i manjinska prava

Kancelarija za ljudska i manjinska prava

Bulevar Mihajla Pupina 2, 11070 Novi Beograd

<http://www.ljudskaprava.gov.rs>.

Kancelarija je osnovana Uredbom Vlade Srbije. Direktorka Kancelarije je Suzana Paunović, zamenik direktorke Dragoljub Acković, a pomoćnica direktorke Borjana Peruničić.

Kabinet direktorke

telefon 011/311-4528, faks 011/311-76-07

email director@ljudskaprava.gov.rs,

suzana.paunovic@ljudskaprava.gov.rs

Kabinet zamenika direktora

telefon 011/213-25-51, faks 011/213-3339

email dragoljub.ackovic@ljudskaprava.gov.rs

Prema Uredbi, Kancelarija obavlja stručne poslove za potrebe Vlade i nadležnih ministarstava koji se odnose na: zaštitu i unapređenje ljudskih i manjinskih prava; praćenje usaglašenosti domaćih propisa sa međunarodnim ugovorima i drugim međunarodnopravnim aktima o ljudskim i manjinskim pravima i iniciranje izmena domaćih propisa; opšta pitanja položaja pripadnika nacionalnih manjina; praćenje položaja pripadnika nacionalnih manjina koje žive na teritoriji Republike Srbije i ostvarivanja manjinskih prava; ostvarivanje veza nacionalnih manjina sa matičnim državama.

Kancelarija ima tri sektora:

Sektor za nacionalne manjine

telefon: 011/214-29-74

faks: 011/313-38-99

Sektor za opšte poslove, međunarodnu saradnju i projekte

telefon: 011/311-25-10

Sektor za unapređenje i zaštitu ljudskih prava

telefon: 011/311-24-05

Prilog 1: Zaključci praćenja izveštavanja o socijalno ugroženim građanima

U okviru projekta *Socijalno ugroženi - nevidljivi u društvu*, sprovedenog 2013. sačinjen je i jednomesečni Monitoring izveštavanja nacionalnih medija o socijalno ugroženim kategorijama stanovništva. U prilogu su zaključci monitoringa, koji se mogu odnositi i na izveštavanje o svim ranjivim grupama:

1. Mediji koji su obuhvaćeni monitoringom relativno su zainteresovani za teme iz oblasti socijalne zaštite i socijalno ugrožene građane;
2. U dnevnim novinama i na portalu B92 ima svakodnevno napisa, novinske agencije i nedeljnici su manje skloni ovoj vrsti tema;
3. Spektralna tema je raznovrstna, ali nema sistematskog izveštavanja, planskog;
4. Izveštavanje je najčešće korektno, ali povremeno je uočljiva razlika između naslova (najave) i sadržine teksta, odnosno bombastični naslovi prekrivaju sadržinu i odvlače pažnju;
5. U dnevnim napisima često se ne poštuje pravilo dva izvora, već se plasira priča na osnovu izjava jedne strane, a druga daje naknadno, kroz dan-dva;
6. Novinari i urednici nisu dovoljno senzibilisani za osetljive teme, što se vidi po nedostatku adekvatnih proverljivih izvora i često neadekvatnom rečniku i nepoznavanju osnova sistema socijalne zaštite. To je posledica manjka tzv. sektorskih novinara;
7. Nedovoljno se ističe edukativna uloga koju bi mediji trebalo da imaju izveštavajući o socijalno ugroženim građanima.

Prilog 2: Preporuke za izveštavanje o ranjivim grupama

1. Neophodna je edukacija novinara i urednika za razumevanje, praćenje i prezentaciju informacija o ranjivim grupama;
2. Poželjno je da se u redakcijama izbegava sistem „svi pišu o svemu“ i da se za ovako široku oblast pripremaju sektorski novinari;
3. Stalna komunikacija redakcija i novinara sa novinarskim udruženjima i asocijacijama može doprineti povećanju interesa za plasman tema o ranjivim grupama;
4. Primeri dobre prakse najaktivnije podstiču užu i širu društvenu zajednicu na delovanje, zato ih treba popularizovati;
5. Oblast zaštite i unapređenja ljudskih prava menja se u skladu sa međunarodnim standardima i od posebnog značaja je praćenje zakonske regulative. Savremena tehnologija omogućava uvid u sve zakone, a saradnja i koordinacija unutar redakcija i među kolegama koji prate skupštinu i posebne sektore najbolji su načini da se ide stalno u korak sa vremenom i promenama. Za pripadnike ranjivih grupa i njihovo okruženje, ali i za široku javnost od velikog značaja je i servis informacija o posebnim pravima;
6. Civilni sektor u oblasti zaštite ljudskih i manjinskih prava vrlo je razuđen i ima puno dobrih poznavalaca problematike i aktivista čije znanje i angažovanje može značajno unaprediti informisanje o ranjivim grupama;
7. Stalna saradnja medija, državnih organizacija i NVO za zaštitu ljudskih i manjinskih prava doprinosi boljem tretmanu ranjivih grupa i podstiče akcije za razumevanje i pomoć, pa je zato neophodna stalna komunikacija;

8. Nezavisne institucije Poverenica za zaštitu ravnopravnosti, Zaštitnik građana i Poverenik za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti izuzetan su izvor informacija i tema. Istovremeno su i odlične adrese za pravne aspekte zaštite ranjivih grupa i standarde u izveštavanju;
9. Nadležni u ustanovama za zaštitu i unapređenje ljudskih i manjinskih prava trebalo bi redovno da organizuju brifinge za urednike i skreću pažnju na najvažnije teme. Posebno je značajno da nova rešenja prezentuju u neposrednom kontaktu, na organizovanim susretima i kroz ostale vidove komunikacije (saopštenja, internet, društvene mreže...). Periodični medija plan efikasan je način da se dopre do javnosti;
10. Za novinare, pripadnike ranjivih i manjinskih grupa i za široku javnost od posebnog značaja je jezik koji se koristi kako u komunikaciji sa ranjivim grupama, tako i u izveštavanju o njima pa bi trebalo sačiniti pojmovnik sa preciznim definicijama i rečnik senzitivnih reči.

Rečnik i pojmovnik

Jezik je izraz društvenih kretanja i podložan je stalnim promenama i uticajima koji mogu biti poželjni i nepoželjni. Promene u jeziku nastale u nastojanju da se i u leksičkom izrazu spreči ili smanji diskriminacija spadaju u poželjne, čak i ukoliko iziskuju više reči, sintagmu umesto jedne reči. Dobar primer je invalid/osoba sa invaliditetom.

Uprkos brojnim polemikama, poželjna jezička promena je rodno senzitivni jezik, pre svega u prilagođavanju zanimanja ženskom rodu. To nije puka konvencija, već društveni izraz uvažavanja žena i njihovih sposobnosti, znanja i umeća i, istovremeno, lekcija o rodnoj ravnopravnosti na delu.

Nepoželjni uticaji odnose se, prevashodno, na upotrebu kolokvijalnih, pežorativnih izraza i rečnika ulice umesto izraza i reči koje se označavaju kao korektni. Mediji imaju i edukativnu ulogu pa je upotreba ispravnih termina i negovanje jezika koji na nenametljiv način imaju obrazovnu funkciju od prvorazrednog značaja. To je posebno važno u zaštiti žrtava nasilja i integriteta svih ljudi koji se nekim ličnim ili kolektivnim svojstvom razlikuju od većine, ali i u promociji rodne ravnopravnosti i prava na različitost.

Sa stanovišta ovog Vodiča i preterana upotreba tuđica je nepoželjan uticaj na jezik, izuzev u slučajevima kada nema odgovarajuće reči u srpskom/maternjem jeziku koja doprinosi umanjivanju netrpeljivosti i netolerancije.

Bez namere nametanja pravila na narednim stranicama daćemo pregled reči i izraza koje je nepoželjno odnosno poželjno koristiti, i pojmovnik bitan za korektno izveštavanje o ranjivim grupama.

Ovaj mini rečnik/pojmovnik nastao je prikupljanjem reči i izraza iz različitih izvora, pre svega rečnika i pojmovnika nezavisnih institucija, NVO i Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pita-

nja, odnosno uprava i Vladinih kancelarija u čijem su delokrugu zaštita ljudskih i manjinskih prava.

Nepravilno	Pravilno
Autista (sem u medicinskom smislu)	Osoba sa autizmom
Bogalj	Osoba sa oštećenjem/invaliditetom
Belo roblje	Žrtve trgovine ljudima
Gluvonem, gluv(ać)	Gluva ili nagluva osoba
Hendikepiran	Osoba sa invaliditetom
Hermafrodit	Interseksualna osoba
Invalid	Osoba sa invaliditetom
Invalidne organizacije	Organizacije osoba sa invaliditetom
Jači pol	Muškarci (mladići)
Lepši pol	Žene (devojke)
Lepša polovina	Supruga, žena
Slep(ac)	Slepa ili slabovidna osoba
Ometena (isključivo deca, ne odrasli)	Deca sa smetnjama u razvoju
Paraplegičar	Osoba sa posledicama paraplegije
Peder	Gej
Prostitutka	Seksualna radnica
Slabiji pol	Žene
Socijalna pomoć	Materijalna podrška
Stari	Stariji
Starica, baba (izuzev kao oznaka rođačke veze)	Starija žena
Starac, deda	Stariji muškarac
Trandža	Transrodna osoba
Zaražen (sidom)	Inficiran (virusom HIV)

Pojmovnik sa objašnjenjem

DIJAGNOZE – U javnoj komunikaciji što podrazumeva i medije ljudi ne treba da nazivaju ljude po dijagnozama koje imaju (cerebralac, autističari, daunovci), osim u funkciji medicine. Ovi izrazi se u slengu koriste kao uvrede (slepac, kreten, retard).

EJDŽIZAM - Diskriminacija starijih.

EJLBODIZAM - Diskriminacija po osnovu stanja tela zasnovana na uverenju da je samo telo bez invaliditeta normalno.

GOSPOĐICA - Ovaj termin ima diskriminatorni prizvuk jer označava bračni status žene, pa ga treba izbaciti iz službene upotrebe.

HETEROFOBIJA - Strah ili mržnja prema heteroseksualnim osobama i institucijama koje su zasnovane na heteroseksualnim odnosima (brak), institucijama koje podržavaju ove odnose (crkva, država).

HOMOFODIJA - Strah i/ili mržnja prema osobama seksualne orijentacije različite od heteroseksualne. Sadrži u sebi verovanje da su lezbejke, homoseksualci i biseksualci grešni, nemoralni, bolesni, inferiorni u odnosu na heteroseksualce.

ISLAMOFODIJA - Pojam koji označava strah, nepoverenje, predrasude i iracionalnu netrpeljivost i mržnju prema muslimanima.

INVALIDITET - To je stanje, a ne bolest, pa se za osobe sa invaliditetom ne sme vezivati epitet bolesni.

INTERSEKSUALNA OSOBA - Osoba koja se rađa sa polnim i reproduktivnim organima koji nisu definisani kao izričito ženski ili muški.

KRETANJE - Korektni izrazi su osoba koja koristi kolica/korisnik/ca kolica, osoba koja se kreće pomoću kolica, a ne „prikovan-a/vezan-a za kolica“. Nije korektno koristiti izraz „parking za invalide“, već „parking za vozila osoba sa invaliditetom“.

KSENOFOBIJA - Označava strah, nepoverenje i/ili mržnju prema strancima, zasnovanu na etničkim i verskim predrasudama, rasizmu, nacionalizmu i šovinizmu.

MIZOGINIJA - Mržnja prema ženama.

MIZANDRIJA - Mržnja prema muškarcima.

LGBT - Skraćenica koja označava ljude drugačije seksualne i rodne orijentacije. Smatra se politički korektnom.

LGBTTIQAQ – Puna skraćenica koja označava L – lezbejke, G – gejeve, B – biseksualne osobe, T – transpolne osobe i T – transrodne osobe, I – interseksualne (interpolne) osobe, A – aseksualne i Q – kvir (queer) osobe.

OSOBE SA INVALIDITETOM - Ovaj izraz označava osobe sa urođenom ili stečenom fizičkom, senzornom, intelektualnom ili emocionalnom teškoćom koje usled društvenih ili drugih prepreka nemaju mogućnosti ili imaju ograničene mogućnosti da se uključe u aktivnosti društva na istom nivou sa drugima, bez obzira na to da li mogu da ostvaruju pomenute aktivnosti uz upotrebu tehničkih pomagala ili službi podrške.

OSOBE SA POSEBNIM POTREBAMA – Iako je svojevremeno forsiran kao korektan, ovaj izraz je neprecizan, osobe sa invaliditetom imaju iste potrebe kao i većinska populacija samo je način zadovoljavanja potreba različit.

RASIZAM - Verovanje da postoje urođene i karakteristične razlike među rasama, pri čemu se smatra da je jedna rasa važnija i bolja od ostalih rasa.

RASNA DISKRIMINACIJA - Pravljenje razlike među ljudima prema njihovoj rasi.

ROD - Rod je socijalna kategorija kao što su klase, rase, etničke pripadnosti ili bilo koje druge grupe koje definišu prava i mogućnosti dostupna za pojedince koji čine tu grupu. Označava društveno uspostavljene uloge, ponašanja i odgovornosti koje se pripisuju muškarcima i ženama u određenom društvu.

RODNA DISKRIMINACIJA - Pravljenje razlike među ljudima na osnovu roda, sa ciljem ugrožavanja ili onemogućavanja sticanja ili ostvarivanja ljudskih prava i osnovnih sloboda.

RODNI IDENTITET - Podrazumeva sopstvenu rodnu samokoncepciju, ne neophodno zavisno od pola koji je pripisan rođenjem.

RODNA JEDNAKOST - Podrazumeva jednaka prava, obaveze i mogućnosti žena i muškaraca. Ona ne briše polne razlike. Rodna jednakost nije samo žensko pitanje, pošto može biti diskriminacije na osnovu pola i prema muškarcima.

RODNO ZASNOVANO NASILJE - Bilo koji oblik nasilja koji se sprovodi nad osobom samo zbog pripadnosti određenom polu, upotrebom fizičke ili psihičke sile, uključujući silovanje, fizičko nasilje, seksualno uznemiravanje, incest i pedofiliju.

SEKSIZAM - Verovanje da je jedan od polova manje sposoban i manje vredan u odnosu na drugi.

SEGREGACIJA - Odvajanje grupe ljudi koje povezuje neko lično svojstvo (manjinska grupa) od dominantne društvene grupe.

SEKSUALNA ORIJENTACIJA - Označava stalnu fizičku, emocionalnu i seksualnu privlačnost prema licima određenog pola.

SOCIJALNA INKLUZIJA - Uključivanje najčešće osoba sa invaliditetom u sve oblasti života. U širem smislu je obezbeđivanje uslova da svako, bez obzira na svoja iskustva i okolnosti, može da ostvari svoje potencijale u životu.

TRANSPOLNA OSOBA - Transpolna osoba ima želju i nameru da promeni svoj pol ili je to već učinila (kroz operaciju i/ili terapije).

TRANSRODNA OSOBA - Transrodna osoba nije u skladu sa tradicionalnom rodnom podelom prema kojoj polne osobine žene i muškarca mora da prati ista rodna uloga.